

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

Форма навчання: денна
Кафедра української мови та літератури

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему

**РОЗВИТОК ГНУЧКИХ НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ
ПІД ЧАС ОПРАЦЮВАННЯ РОЗДІЛУ «ПРАКТИЧНА РИТОРИКА»
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Виконав: магістрант 2 курсу спеціальності
014 Середня освіта (українська мова і література)

Артем Мельничук
(ім'я, прізвище)

Науковий керівник: **к. філ. н., доцент**

Валентина ФІЛІНЮК
(ім'я, прізвище)

(підпис)

Рецензент:

к. філ. н.

Наталія ГРИГОРУК
(ім'я, прізвище)

(підпис)

Хмельницький – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК ГНУЧКИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	6
1.1 Теоретичні основи розвитку гнучких навичок учнів закладів загальної середньої освіти.....	6
1.2 Проблема розвитку гнучких навичок у державних документах про середню освіту.....	12
1.3 Прийоми формування гнучких навичок здобувачів повної загальної середньої освіти.....	20
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГНУЧКИХ НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ОПРАЦЮВАННЯ РОЗДІЛУ «ПРАКТИЧНА РИТОРИКА».....	26
2.1 Розвиток гнучких навичок учнів під час вивчення теоретичного матеріалу.....	26
2.2 Розвиток гнучких навичок старшокласників під час оволодіння монологічним мовленням.....	33
2.3 Формування навичок комунікації та гнучких навичок на уроках української мови.....	40
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де комунікація є ключовим складником успіху в будь-якій сфері життя, навички ефективної громадської та публічної мовлення стають необхідними. Особливо важливим є розвиток таких навичок у підлітків, які перебувають на етапі формування особистості та готуються до вступу до закладів вищої освіти та майбутньої кар'єри. Вони допомагають здобувачам освіти не лише передати свої думки і ідеї чітко й переконливо, але й аналізувати, критично мислити, ставити запитання та визначати суттєвість інформації.

Одним з розділів навчальної програми для 10–11 класів, що сприяє розвитку цих навичок, є «Практична риторика» на уроках української мови. Цей розділ навчає здобувачів освіти висловлювати думки, структурувати аргументи, підтверджувати їх прикладами, переконливо аргументувати позицію та ефективно впливати на аудиторію.

Особлива актуальність цієї теми полягає в тому, що сучасні здобувачі освіти зіткнулися зі значним обсягом інформації, яку вони повинні розуміти, оцінювати і використовувати на практиці. Розвиток гнучких навичок риторики допоможе старшокласникам стати критичними мислителями, умілими співрозмовниками і переконливими презентаторами своїх ідей.

Вивчення розділу «Практична риторика» також сприяє розвитку інших важливих навичок, як-от: самодисципліна, організація матеріалу, аналіз текстів і публічні виступи, що можуть бути корисними не лише в закладах загальної середньої освіти, але й в подальшому особистому та професійному житті.

Саме тому обрана тема «Розвиток гнучких навичок старшокласників під час опрацювання розділу «Практична риторика» на уроках української мови» є актуальною й важливою і сьогодні, і в майбутньому. Гнучкі навички з красномовства є цінними уміннями, які можуть допомогти здобувачам освіти стати ефективними комунікаторами, вільно виступати перед

аудиторією та впливати на неї.

Мета магістерської роботи – описати розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу «Практична риторика».

Об’єкт дослідження – розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови.

Предмет наукового дослідження – особливості розвитку гнучких навичок здобувачів освіти на уроках української мови в 10–11 класах під час опрацювання розділу «Практична риторика».

З огляду на мету, об’єкт, предмет наукового дослідження, перед нами стоять такі **завдання**:

- описати теоретичні основи розвитку гнучких навичок учнів закладів загальної середньої освіти;

- окреслити проблему розвитку гнучких навичок у державних документах про середню освіту;

- охарактеризувати прийоми формування гнучких навичок здобувачів повної загальної середньої освіти;

- розглянути розвиток гнучких навичок учнів під час вивчення теоретичного матеріалу розділу «Практична риторика»;

- охарактеризувати розвиток гнучких навичок старшокласників під час оволодіння монологічним риторичним мовленням;

- описати формування навичок комунікації та гнучких навичок на уроках української мови.

Для досягнення поставлених завдань у дослідженні використані такі **методи**: теоретичний аналіз наукової літератури; зіставлення поглядів науковців на проблему формування гнучких навичок; узагальнення педагогічного досвіду та практичних напрацювань з досліджуваної тематики.

Методологічною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі риторики, педагогіки, психології та методики навчання української мови.

Апробація дослідження. Результати дослідження апробовані на I і II науково-практичному семінарі «Компетентнісний вимір шкільної освіти в умовах Нової української школи» 24 листопада 2022 року, 23 листопада 2023 року (виступ на тему «Прийоми формування гнучких навичок здобувачів освіти на уроках української мови: компетентнісний підхід»).

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Список використаних джерел містить 66 найменувань. Робота викладена на 67 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ГНУЧКИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1 Теоретичні основи розвитку гнучких навичок учнів закладів загальної середньої освіти

Зважаючи на розмаїття тлумачень поняття «навички» можемо стверджувати, що навички – це поєднання отриманих знань і сформованих умінь, які людина накопичує все життя. Складниками навичок вважають «знання (сукупність інформації з будь-якої галузі, набутої в процесі навчання, дослідження тощо) та вміння (здобута на основі досвіду і знань здатність робити щось належним чином)» [15, с. 78].

Під час роботи Всесвітнього економічного форуму у 2020 році було підготовлено звіт «Майбутні робочі місця – 2025», де було окреслено, що через 5 років 52% обсягу всіх робіт будуть виконувати роботи, у 2018 році цей показник сягав лише 29%. У цьому документі зроблено прогноз навичок, затребуваних у 2025 році:

- «1) аналітичне мислення і інноваційність;
- 2) активне навчання і стратегії навчання;
- 3) комплексне розв'язання проблем;
- 4) критичне мислення і аналіз;
- 5) креативність, оригінальність і ініціативність;
- 6) лідерство і соціальна включеність (впливовість);
- 7) технології: використання, моніторинг і контроль;
- 8) технології: розробка і програмування;
- 9) життєздатність, стресостійкість і гнучкість;
- 10) обґрунтування, розв'язання проблем і формування ідей» [11].

Детальний аналіз наукових праць щодо проблеми молоді XXI століття

уможливив підготовку матриці навичок, із застосуванням кластеризації. Було виокремлено чотири основні категорії навичок, потрібних для молоді у XXI столітті [26, с. 12]:

«- навчальні навички, які допомагають адаптуватися до робочого середовища та вдосконалювати знання, вміння і компетенції;

- навички грамотності, які допомагають розрізняти факти, публікувати інформацію, створювати технології, визначати достовірність джерел та інформації;

- соціальні навички – здатність успішно й ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або різними групами, досягаючи поставлених цілей;

- особистісні навички – якості людини, які певним чином характеризують її особистість» [26, с. 12].

Тому навички критичного мислення, розв'язання проблем формуються за умов, коли молоде покоління відтворює інформацію, накопичує нові знання, розробляє і розвиває цікаві ідеї: перевіряє припущення; аналізує навколишню дійсність; розв'язує логічні завдання; шукає пояснення ірзним явищам і фактам.

«Цифрова грамотність формується за умов використання інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання навчальних і життєвих завдань, використання інтернет-ресурсів для нових можливостей і кар'єрного зростання, створенню та обробки фото-, відео- та інших файлів, опанування програм з графічного дизайну тощо. Також варто не забувати про онлайн-безпеку, про захист персональних даних і конфіденційність, про кібербулінг та протидію різним видам насильства в інтернеті» [58].

Соціальні навички – це вміння взаємодіяти з іншими, які охоплюють навички командної роботи, комунікативності, емоційного інтелекту та гнучкості.

Навички командної роботи – це вміння працювати разом з іншими для досягнення спільної мети. Вони розвиваються під час навчання, участі в

тренінгах і семінарах, а також у процесі спільної діяльності. Щоб розвинути навички командної роботи, варто:

- «організувати зустрічі з колегами і друзями;
- запрошувати друзів до челенджу;
- бути командним гравцем та уважним співрозмовником;

використовувати сервіси для створення блогів, платформ для дистанційного навчання і вебінарів, миттєвого опитування» [58].

Комунікативність – це вміння спілкуватися з іншими. Вона розвивається за умови самостійного налагодження комунікації, вирішення командних завдань, збільшення ситуацій спілкування, зокрема в соціальних мережах. Щоб розвинути комунікативність, можна:

- навчатися говорити і слухати;
- розвивати навички публічних виступів;
- долучатися до різних проєктів і заходів;
- активно користуватися соціальними мережами.

Емоційний інтелект – це вміння розуміти свої і чужі емоції, а також вміння будувати відносини на основі довіри і співпереживання. Він розвивається за умови усвідомлення і самоконтролю власних емоцій, розвитку самосвідомості, побудови взаємних відносин з оточенням. Щоб розвинути емоційний інтелект, можна:

- практикувати уважності;
- займатися арттерапією;
- учитися ненасильницькому спілкуванню;
- читати книги про емоції та стосунки.

Гнучкість – це вміння адаптуватися до змін. Вона розвивається в процесі діяльності, спрямованої на розв’язання будь-яких проблем, а також роботи в групах. Щоб розвинути гнучкість, можна:

- брати участь в проєктах, які вимагають нестандартних рішень;
- учитися працювати в різних умовах;
- бути готовим до змін.

Тайм-менеджмент – це вміння ефективно розподіляти свій час. Воно розвивається, якщо систематично планувати свою діяльність чи навчання, виконувати творчі завдання, установлювати цілі та досягати їх. Щоб розвинути навичку тайм-менеджменту, можна:

- використовувати сервіси для планування;
- фіксувати власні думки;
- установлювати обмеження на використання інтернету.

Ініціативність – це вміння виявляти ініціативу в різних ситуаціях. Вона розвивається за умови об'єктивного оцінювання власних сил, знань та навичок, а також керування своїм навчанням і розвитком. Щоб розвинути ініціативність, можна:

- ставити перед собою цілі і досягати їх;
- брати участь в проєктах і заходах;
- самостійно навчатися новому.

Сьогодні будь-які соціальні та особистісні навички можна розвивати за допомогою різних онлайн-курсів, семінарів і тренінгів. Також можна брати участь у волонтерській діяльності, учнівському самоврядуванні.

Ось деякі додаткові поради щодо розвитку соціальних і особистісних навичок:

- ставте перед собою конкретні цілі і стежте за їхнім досягненням;
- не бійтеся помилятися і вчитися на своїх помилках;
- навчіться говорити «ні» і відмовлятися від того, що вам не потрібно;
- будьте відкриті до нового і не бійтеся змін.

«Основними методами розвитку навичок XXI для молоді є самонавчання (читання літератури, самостійне вивчення різних матеріалів, перегляд вебінарів тощо), пошук і отримання зворотного зв'язку від викладачів, наставників і роботодавців, навчання на досвіді інших (ментворкінг), спеціальні завдання (самостійні вправи), розв'язання кейсів (дослідження конкретних ситуацій з пропозицією оптимальних шляхів розв'язання), розвиток в процесі роботи тощо» [22, с. 78].

Гнучкі навички допомагають людям знаходити спільну мову з іншими, брати відповідальність, організовувати, бути пунктуальними, презентувати себе та свої ідеї. Гнучкі навички є ніщо інше, як робоча етика, навички міжособистісного спілкування, навички спілкування, емоційний інтелект і багато інших особистих якостей є динамічними навичками, критично важливими для успіху [34, с. 45].

Маючи гнучкі навички, можна досягти успіху як лідер. Уміння спілкуватися з людьми – і демонстрація позитивного ставлення – є критично важливим для успіху. Проблема полягає в тому, що значення гнучких навичок часто недооцінюється та їхньому формуванню приділяється менше уваги, ніж професійним навичкам.

Коли старшокласник потрапляє до десятого класу, встановлюються певні стосунки, відбувається знайомство з однокласниками. Перший рік навчання насичений новими знайомствами, великими потоками інформації, яку потрібно освоїти [1, с. 56]. Протилежністю гнучких навичок є «тверді навички» – це знання та навички, необхідні для конкретної професії.

Історія слова «гнучкі навички» зовсім недавня. Приблизно в 1959 році армія США почала інвестувати значні кошти в процеси навчання, які використовували технології для вдосконалення навчання. Вони створили регламент під назвою Systems Design of Instruction.

Термін «гнучкі навички» було введено в 1972 році в доповіді, представлений на конференції CONARC Soft Skills. Цитата з цього звіту: «Попереднє визначення гнучких навичок можна сформулювати так: «Гнучкі навички» – це важливі навички, пов'язані з роботою. Іншими словами, навички, які ми знаємо найкраще про роботу, – це жорсткі навички, і лише деякі з них, які ми знаємо, є гнучкими навичками» [2].

Існує перелік навичок щодо досліджуваної проблеми, який містить такі категорії:

- особисті навички охоплюють уявлення про людину, її внутрішню та зовнішню обізнаність та здатність спілкуватися з іншими. До них належать:

комунікативні навички, самосвідомість, критичне мислення, емоційний інтелект, терпіння та здатність до адаптації;

- командні навички. Ця категорія – це перелік людських характеристик, потрібних для успішної командної роботи. Вони охоплюють: здатність вирішувати конфлікти, лідерські якості, взаємодія та здатність ухвалювати важливі рішення;

- уміння працювати з інформацією. До останньої категорії належать навички тайм-менеджменту та стресостійкість. Уміння ретельно організувати роботу та виконати її вчасно високо цінується роботодавцями [10, с. 76].

Отже, сьогодні замість слів «професійні навички» та «особистісні якості» в українській мові можна зустріти англійські слова *hard skills* та *soft skills*. Подаємо загальнозживане тлумачення цих понять. Наприклад, жорсткі навички – це сукупність професійних умінь і навичок, пов'язаних з технічною стороною професійної діяльності. Прикладами можуть бути навички спеціаліста з інформаційних технологій: комп'ютерне програмування; статистичний аналіз даних тощо [18, с. 6].

Гнучкі навички (уживають також англійський відповідник *soft skills*) не пов'язані з конкретно професійною чи навчальною діяльністю, це надпрофесійні соціальні навички, які допомагають налагоджувати ефективні взаємини з колегами, сусідами, друзями, однокласниками. До прикладу, це може бути комунікація, командна робота, тайм-менеджмент, творчі завдання, вирішення конфліктів, управління стресом тощо. Безперечно, динамічні навички визначають ефективність мислення.

З одного боку, визначення адаптивних / гнучких навичок підкреслює навички міжособистісного спілкування людини, особистісні характеристики, і це стосується психолого-педагогічної сфери. З іншого боку, динамічні навички можна тлумачити як соціальні навички, загалом у сфері соціології, як соціологічний термін. На думку деяких дослідників, адаптивні навички можуть бути рисами та характеристиками, талантами чи навичками, які покращують здатність людини комунікувати, співпрацювати з іншими в

освітній, професійній чи соціальній галузях життя. Рівень участі людини відрізняє її від інших із подібними здібностями, навичками. Існує думка, що динамічні навички складаються з навичок міжособистісного спілкування, особистісних характеристик і професійних характеристик [19].

Навички міжособистісного спілкування показують, наскільки добре людина взаємодіє з іншими людьми. До особистих якостей можна зарахувати, наприклад, доброзичливість, вміння керувати часом, організаторські здібності. Професійні навички – комунікабельність, вміння працювати в команді, лідерські якості тощо. Характерною рисою гнучких навичок є їхнє застосування не лише в професії, а й у повсякденному житті.

Звісно, розуміння динамічних навичок, які потребують навчання, відрізняється від розуміння навичок, заснованих на знаннях, на практиці. Іноді динамічні навички – це життєва позиція, модель поведінки, яка визначає професійний успіх людини, наприклад, керівника або учасника переговорів. Їхня важливість залежить від того, наскільки людина ефективна на роботі, а не від знань [4, с. 90].

Отже, серед теоретичних основ розвитку гнучких навичок здобувачів загальної середньої освіти можемо виділити такі: з'ясування обсягу поняття гнучких навичок, визначення типології гнучких навичок, установлення ролі формування гнучких навичок для зростання і реалізації особистості.

1.2 Проблема розвитку гнучких навичок у державних документах про середню освіту

Трансформація вимог до педагога закономірно спричиняє зміну очікуваних результатів, певних настанов, технологій і закономірностей формування фахових компетентностей учителя. Переважно наукові праці обґрунтовано пояснюють педагогічний сенс освіти, що знайомить з основами знань і людською свідомістю, а також застосовує теорію в професійному і соціальному досвіді. Це визначення відображає сутність освіти, яка надає

професіоналам можливість розвиватися з установкою «освіта впродовж життя», яка сьогодні набула значного суспільного значення. Але дослідження неодноразово показують, що метою неперервної освіти є створення умов для розвитку вчителя, який може мислити й діяти в реляційних ситуаціях, формувати власні інтерпретації та успішно ухвалювати етичні рішення [45, с. 198].

Надзвичайно актуальною ця проблема залишається в галузі професійного розвитку педагогів, які повинні готуватися систематично до ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу. Така підготовленість, очевидно, передбачає вміння педагога налагоджувати ефективну комунікацію, керувати самоорганізацією, взаємодіяти з дорослими й дітьми, володіти емоційним станом у різних ситуацій.

У зарубіжній освітній практиці такі навички вважаються м'якими навичками, які доповнюють жорсткі навички – технічні чи професійні навички. На відміну від других, як правило, вони добре вимірні, стабільні, характеризуються певними конструктами, а також включені в робочі інструкції та характеристики компетенцій, гнучкі навички (м'які навички) мають універсальний характер, потрібні для успішного життя.

М'які навички – це неспецифічні навички, пов'язані з кар'єрою, які забезпечують успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і продуктивність від кінця до кінця. Серед них – уміння спілкуватися, лідерство, дипломатичність, уміння будувати відносини; навички групової взаємодії, ораторські навички, навички «мислення», уміння пропонувати й обґрунтовувати свої ідеї, уміння творчо вирішувати неформальні завдання тощо. Такі вміння, аналізовані в сучасній літературі, є важливою частиною професійної компетентності, яка потребує постійного вдосконалення. Тому викладачеві, який отримав освіту у закладі вищої педагогічної освіти, слід активно вдосконалювати гнучкі навички [11, с. 62].

Критичне мислення та розв'язання проблем посідають перше місце серед навичок, за якими, на думку роботодавців, зростатиме популярність

протягом наступних років. Уперше з'являються такі навички, як активне навчання (active learning), витривалість (resilience), стресостійкість (stress tolerance) та гнучкість (flexibility) [16, с. 6].

Відповідно до нового закону «Про освіту» «метою загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, здатної жити в суспільстві та цивілізовано взаємодіяти з природою, яка має прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя, готової до свідомого вибору та самостійності, відповідальності, трудової активності і громадянського руху» [8].

Спільними для всіх компетентностей є такі навички (їх ще визначають як наскрізні вміння): розуміння прочитаного, здатність висловлювати думку усно та письмово, критичне та стратегічне мислення, здатність обґрунтовувати позицію, креативність, ініціатива, здатність конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, здатність ухвалювати рішення, вирішувати проблеми, співпрацювати з іншими [42, с. 78].

Ключові компетентності, якими має оволодіти здобувач освіти, визначено в новому Законі України «Про освіту», де зазначено, що до навичок XXI століття, або як їх ще називають – soft skills, належать інноваційність, навчання впродовж життя, громадські та соціальні компетентності, а наскрізними вміннями учнів мають стати здатність приймати рішення, критичне та системне мислення, здатність співпрацювати з іншими людьми, уміння конструктивно керувати емоціями та оцінювати ризики, ініціативність, вміння вирішувати проблеми [56, с. 118].

Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти, Асоціація інноваційної та цифрової освіти спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та провідними українськими дистанційними школами започаткували нову освітню ініціативу «Успішне життя» [43], за якої розпочинається системне навчання українських учнів 6–11 класів навичкам, потрібним кожному для досягнення успіху в сучасному світі. Це фінансова та цифрова грамотність, емоційний інтелект, ефективне спілкування, креативне

мислення, лідерство, управління стресом, гнучкість у прийнятті рішень. Це здатність визначити свою кар'єру та побудувати власну подальшу освіту та кар'єрний шлях. Навчання відбувається дистанційно. Усі предмети в рамках цього проєкту проходять апробацію відповідних спеціалістів і отримують гриф МОН України [51; 6].

Сьогодні одним із завдань системи освіти є підготовка компетентної, освіченої особистості, яка бажає активно виконувати аналітичні та творчі завдання, має мотивацію до саморозвитку та самосвідомості. І це велике завдання важливо реалізовувати в усі роки навчання у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) – від початкової школи до ліцеїв. Школа орієнтована на розвиток сильних навичок. Окрім знань, здобувачам освіти слід давати навички XXI століття, які допоможуть їм бути успішними та щасливими в дорослому житті.

Нині нормативні документи з освіти передбачають розвиток певних soft skills. Тому концепція Нової української школи (НУШ) визначає 10 ключових компетентностей НУШ (вони вже частково імплементовані в навчальні програми та освітній процес 10–11 класів). Спільними для всіх кваліфікацій є такі наскрізні навички:

- а) уміння читати та розуміти прочитане;
- б) уміння висловлювати думку усно чи письмово;
- в) критичне мислення;
- г) здатність обґрунтовано підтвердити місцезнаходження;
- д) виявляти ініціативу;
- е) створювати;
- є) здатність вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;
- ж) здатність конструктивно керувати емоціями; з) застосування емоційного інтелекту;
- і) уміння співпрацювати в групі [14].

Співзвучні згаданим умінням, але дещо в іншому трактуванні, вони

наведені в нових типових програмах ЗЗСО 5–9 класів [60].

У сучасних закладах освіти, зокрема й у ліцеях, серед перерахованих вище умінь/навичок виділяють критичне мислення учнів.

Критичне мислення – це здатність особистості самостійно оцінювати факти, інформацію, знання, думки, висловлювання інших людей, знаходити ефективні рішення конкретних ситуацій. Тому основна ідея використання технології критичного мислення полягає в тому, щоб створити ситуацію, коли учні можуть активно розмірковувати, контролювати, підтверджувати, заперечувати чи протидіяти навчальному процесу разом із викладачем [19, с. 43].

«Навички XXI століття» (або життєві навички) необхідні для ефективного соціального функціонування та реалізації потенціалу в освіті, кар'єрі та житті загалом. Хоча життєві навички інтегровані в кожен предмет, вони набувають особливого значення в процесі навчання. Навчання є важливим методом, який формує свідомість особистості та здатність рухатися в суспільстві через соціальну мобільність, спонукає до обговорення культур у глобалізованому світі навколо вирішення різноманітних проблем [3; 7; 10].

Для формування та розвитку soft skills доцільно застосовувати такі інтерактивні методи навчання: «Мозковий штурм», «Кластер», «Ментальна карта», «Мікрофон», «Снігова куля», «Акваріум», «Займи позицію», «Ажурна плитка», «Діаграма Венна», «ПРЕС», «Товсті / Тонкі питання», «Дерево висновків», «Кошик ідей», «Шість капелюхів», «Зигзаг», «Карусель» тощо. Застосування цих методів активізує пізнавальну діяльність здобувачів освіти, мотивує їх до навчання, підвищує їхню ефективність, закріплює ключові вміння школярів, сприяє розвитку творчих здібностей та набуттю навичок для майбутнього життя [8].

Державні стандарти освіти сьогодні укладають відповідно до кваліфікацій, викладених у законі «Про освіту», і відповідають освіті та європейському досвіду (тобто європейські ключові кваліфікації). Ще однією

особливістю документу є те, що за кожним напрямом підготовки визначено кваліфікаційний потенціал. Наприклад, розвивати навички можна не тільки в галузі освіти, а й у сфері математики, природничих наук тощо. Хоча, звісно, для сфери математики основною його компетенцією залишається математична [50, с. 78]. Крім того, для кожної галузі визначені базові знання (раніше це називалося базовими знаннями на абстрактному рівні).

Стандарти враховують вікові особливості розвитку, індивідуальні особливості та потреби здобувачів освіти, дозволяють їм іти за індивідуальною траєкторією навчання. Результати навчання визначаються кількома циклами навчання, передбаченими концепцією Нової української школи.

У базовому навчальному плані (це не стосується спеціальних шкіл) на кожен предмет є рекомендована та мінімальна кількість годин. Це дозволяє школам бути гнучкими – різницю між рекомендованою та мінімальною кількістю можна перерозподілити на вивчення інших напрямків навчання. Школа сама вирішує, скільки годин вивчається кожен предмет (але в межах рекомендованого діапазону). При цьому обсяг часу на вивчення всіх галузей не може перевищувати загального обсягу в базовому плані. Додаткові години передбачені для проведення навчальних занять (інтегрованих курсів), курсів за вибором за освітніми напрямами, індивідуальних консультацій та групових занять. Школа розповсюджує їх самостійно і відображає це в освітній програмі [55, 190].

Гнучкі навички (soft skills) старшокласників – це неспеціалізовані навички, необхідні для успішної життєдіяльності в різних сферах. Вони охоплюють комунікативні навички, навички роботи в команді, навички вирішення проблем, критичне мислення, креативність, самомотивацію та інші.

Формування гнучких навичок є важливим складником сучасної освіти, зокрема уроків української мови. Вони допомагають учням успішно

адаптуватися до мінливих умов, ефективно взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати складні завдання та досягати поставлених цілей.

Уроки української мови в 10–11 класах мають значний потенціал для формування гнучких навичок. Вони дозволяють учням:

- розвивати комунікативні навички: здобувачі вчаться висловлювати думки та ідеї, слухати та розуміти інших, вести діалог та аргументувати свою точку зору;

- навчатися працювати в команді: здобувачі вчаться діяти спільно, розподіляти обов'язки, домовлятися та вирішувати конфлікти;

- розвивати критичне мислення: здобувачі вчаться аналізувати інформацію, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення;

- креативність: здобувачі вчаться генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення та висловлювати себе у творчій формі;

- самомотивація: здобувачі вчаться ставити перед собою цілі та досягати їх, долаючи труднощі.

Для того, щоб ефективно розвивати гнучкі навички на уроках української мови, вчитель повинен:

- створювати атмосферу, у якій здобувачі відчувають себе комфортно та впевнено;

- використовувати різноманітні методи та форми навчання, які дозволяють здобувачам активно брати участь в освітньому процесі;

- ураховувати індивідуальні особливості здобувачів.

Ось кілька конкретних прикладів того, як можна розвивати гнучкі навички на уроках української мови:

Комунікативні навички:

- організовувати групові проекти та завдання, які потребують від учнів спілкування та взаємодії один з одним;

- проводити дискусії та дебати, у яких здобувачі освіти висловлюють свої думки та ідеї;

- залучати учнів до роботи в ролі журналістів, письменників, акторів тощо.

Навички роботи в команді:

- організовувати спільну роботу над проєктами та завданнями;
- заохочувати учнів до співпраці та взаємодопомоги;
- проводити тренінги з вирішення конфліктів.

Навички вирішення проблем:

- запропонувати учням складні завдання, які потребують від них творчого підходу та пошуку нестандартних рішень;
- організувати уроки-дослідження, в рамках яких учні будуть самостійно збирати інформацію та аналізувати її;
- запропонувати учням завдання на розвиток критичного мислення.

Креативність:

- заохочувати учнів до висловлення своїх думок та ідей у творчій формі;
- організовувати уроки-квести та ігри, які потребують від учнів креативності;
- залучати здобувачів освіти до роботи над творчими проєктами.

Самомотивація:

- ставити перед учнями реальні цілі, яких вони можуть досягти;
- заохочувати учнів до самооцінки та самоаналізу;
- створювати атмосферу підтримки та поваги в класі.

Тому, формування гнучких навичок є складним і тривалим процесом. Використовуючи різноманітні методи та форми навчання, учитель може створити умови для того, щоб здобувачів освіти могли розвивати ці навички на уроках української мови.

1.3 Прийоми формування гнучких навичок здобувачів повної загальної середньої освіти

Гнучкі навички можна формувати, лише якщо педагог виконує різні ролі залежно від ситуації (фасилітатор, модератор, тренер) залежно від ситуації: визнання здобувача освіти самостійною особистістю; налагодження безпечного освітнього простору для спілкування; навички активного слухання, саморефлексія загалом; невизначені та небезпечні ситуації, такі як потреба в саморозвитку; здатність контролю спілкування.

Аналізуючи вищевикладене, можна окреслити умови для розвитку гнучких навичок:

- оновлення змісту навчальних програм, що повинно забезпечити глибоке проникнення в теми;
- розробка курсів підвищення кваліфікації авторських програм розвитку м'яких навичок вчителів, що дозволяє педагогам обирати розвиток за спеціально визначеним шляхом самовдосконалення;
- удосконалення організації процесу освіти, орієнтованого на забезпечення мобільності, доступності та наступності освітніх програм, забезпечення умов для здійснення різноманітних напрямів підвищення фахових компетентностей, спрямованих на полегшення доступу до освітніх продуктів з використанням ресурсів;
- розширення використання інноваційних технологій, орієнтованих на спілкування, комунікацію, формування команди та розвиток лідерства;
- перетворення освітнього простору на простір співпраці, що заохочує активну участь викладача у взаємодії в спільній освіті, дослідженнях, соціальних проєктах, а також академічній мобільності, яка забезпечує мінливі умови [62, с. 105].

У працях вітчизняних і зарубіжних авторів багато уваги приділено проблемі організації самостійної роботи як методу навчання, управління самостійною пізнавальною діяльністю. Проте бракує робіт, які враховували б

вплив технологій на організацію самостійної роботи старшокласників. Розпад системи загальнонавчальних умінь, який відбувається під впливом інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), незалежно від зусиль викладача, очевидний у старому розумінні організації освітнього процесу.

Відбувається значне розширення й цілей, і способів діяльності здобувачів освіти при використанні мережевих технологій (особливо Інтернету) в освітньому процесі. Для здійснення ефективної навчальної діяльності змінилася структура вмінь і навичок здобувачів, яка залежить і від уміння керувати обладнанням ІКТ, і від виконання певних завдань, пов'язаних з пошуком, відбором і обробкою інформації. Ця структура навичок повинна бути попередньо сформована в здобувача освіти, тобто поза межами навчальної діяльності, і повинна здійснюватися за допомогою інформаційних засобів.

Уміння користуватися джерелами повинно охоплювати вміння аналізувати та оцінювати достовірність інтернет-ресурсу, а також ухвалювати рішення щодо достовірності розміщеної на ньому інформації. Такі навички часто називають навичками критичного мислення. Формування критичного мислення для життя в глобальному світі для дітей шкільного віку є ключем до системи освіти на глобальному рівні.

Розуміння компонентів діяльності, які дозволяють виконувати високоякісні та автоматичні навички, принаймні частково, гарантує наявність активно контрольованих рівнів діяльності, пов'язаних з кінцевою метою. Навички завжди базуються на активній інтелектуальній діяльності й обов'язково містять процеси мислення.

Наявність контрольно-оцінювальних нормативів дій дозволяє здобувачеві освіти ухвалювати рішення щодо подальших дій (операцій), формувати стратегію подальших дій на основі контрольно-оцінних заходів. Здібності, на відміну від навичок, створюються шляхом інтеграції навичок у систему за допомогою свідомо контрольованих дій.

Отже, дія в структурі навички виконується відповідно до власної мети,

а головне в управлінні навичкою – це забезпечити безпомилковість кожної дії, достатню гнучкість. Тому свідоме регулювання власної діяльності, цілеспрямований вибір дії ґрунтуються на постійному самоконтролі та самооцінці результату власної діяльності учня і працює як основа ефективної поведінки в різноманітних ситуаціях [39, с. 150].

Освіта має відповідати потребам сучасного суспільства, а молодь є важливою частиною нашого соціуму. Ключем до успішної освіти є переконання, що система освіти готова прийняти потреби сучасної молоді. Для деяких закладів освіти дистанційне навчання було реальністю протягом багатьох років, а ситуація з війною зробила його просто необхідністю, а не вибором.

Гнучкість – це здатність змінювати своє мислення відповідно до вимог ситуації та адаптувати емоційну реакцію до змін і переходів у навколишньому середовищі. Гнучкість передбачає здатність імпровізувати, переходити від одного підходу до іншого та адаптуватися до вимог ситуації. Гнучкість також вимагає здатності створювати нові стратегії та переключати увагу з одного завдання на інше. Використання гнучкості вимагає визнання необхідності використовувати різні стратегії вирішення проблем і уживати рефлексивні, обережні підходи, засновані на попередніх спробах. Когнітивна та емоційна гнучкість допомагають дітям знаходити ефективні стратегії вирішення проблем і впоратися з невизначеністю. Гнучкість допомагає здобувачам освіти переходити від однієї діяльності до іншої та мати справу з новими або іншими ситуаціями [28, с. 149].

Гнучкість передбачає здатність імпровізувати, змінювати підходи та пристосовуватися до вимог ситуації. Це вимагає розробки нових стратегій і здатності переключати увагу з одного завдання на інше. Визнання необхідності використання різних стратегій вирішення проблем, включаючи рефлексивні, обережні підходи або підхід методом проб і помилок/випадковий підхід, є ще одним аспектом гнучкості.

Гнучкість часто використовується в соціальних ситуаціях і в

спілкуванні з однолітками. Це важлива частина здатності здобувача змінювати види діяльності. Це допомагає їм справлятися з розчаруваннями та мінливими очікуваннями, а також справлятися з несподіваними подіями та змінами в рутині.

Можливості формування гнучких навичок здобувачів повної загальної середньої освіти такі:

1. Спробувати вчинки, які ви раніше не робили (наприклад, нову їжу, новий вид спорту або нову гру).
2. Заохочувати здобувачів освіти грати у випадкові ігри, як-от: підкидання монет або будь-яка кількість настільних ігор.
3. Практикувати навчання методом проб і помилок. Можна зробити зі здобувачами те, у чому буде зрозуміло, що немає правильної чи неправильної відповіді. Наприклад, переставити книги на книжковій полиці, щоб побачити, як вони виглядають найкраще.
4. Систематично і поступово розглядати зі здобувачами нові ситуації. Почніть із сфер, з якими учні мають певний ступінь знайомства або комфорту. Наприклад, заохочуйте студентів відвідувати позашкільний захід, у якому беруть участь їхні друзі, перш ніж запропонувати їм відвідати гурток домашнього завдання або позакласний захід, де вони нікого не знають [22].

Наведемо приклади завдань на розвиток гнучких навичок для старшокласників:

Критичне мислення:

- проаналізуйте аргументи на користь і проти певної позиції;
- відшукайте логічні помилки в аргументах інших людей;
- розробіть план вирішення проблеми, ґрунтуючись на наявній інформації.

Розв'язання проблем:

- знайдіть творче рішення для проблемної ситуації;
- розробіть план дій для вирішення складного завдання;
- проаналізуйте успішні та невдалі приклади вирішення проблем.

Комунікація:

- підготуйте презентацію на задану тему;
- організуйте рольову гру, де ви будете вести переговори;
- напишіть есе на актуальну тему.

Кооперація:

- працюйте в групі над спільним проєктом;
- відвідайте пластунський табір або іншу організацію, яка пропагує співпрацю;
- приєднуйтеся до волонтерської організації, де ви будете працювати з іншими людьми для досягнення спільної мети.

Адаптація:

- відвідайте нову країну або осеред культури іншого етносу;
- спробуйте нову діяльність або заняття;
- підготуйтеся до непередбачених ситуацій.

Це лише деякі приклади завдань, які можна використовувати для розвитку гнучких навичок у старшокласників. Важливо підібрати завдання, які будуть актуальними та цікавими. Також важливо, щоб завдання були добре продумані та забезпечували можливість практикувати гнучкі навички.

Ось кілька порад щодо того, як розробити завдання на розвиток гнучких навичок:

- зробіть завдання відкритими та непрямими. Не давайте школярам готових відповідей або рішень. Замість цього заохочуйте їх до самостійного мислення та творчості;
- запропонуйте школярам різні варіанти вирішення завдання. Не існує одного правильного способу зробити щось. Заохочуйте школярів експериментувати та знаходити різні рішення;
- поставте перед здобувачами освіти складні завдання. Нехай вони відчують, що вони справді працюють над чимось;
- надайте школярам зворотний зв'язок. Поясніть їм, як вони можуть покращити свої результати.

Розвиток гнучких навичок – це важливий процес, який вимагає часу та зусиль. Залучаючи старшокласників до різних завдань, педагог може допомогти їм розвинути навички, які будуть корисними в майбутньому.

Отже, формування гнучких навичок – це обов’язковий елемент становлення особистості випускника закладаів загальної середньої освіти, що підтверджено чинними європейськими та українськими документами про освіту. Класифікація гнучких навичок ще вимагає опрацювання, але перелік потрібних для фахівців XXI століття *soft skills* укладається на всесвітніх економічних форумах. Уроки української мови мають значний потенціал для розвитку цих навичок, особливо це стосується уроків з вивчення розділу «Практична риторика», про йтиметься в другому розділі.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГНУЧКИХ НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ОПРАЦЮВАННЯ РОЗДІЛУ «ПРАКТИЧНА РИТОРИКА»

2.1 Розвиток гнучких навичок учнів під час вивчення теоретичного матеріалу

Розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу «Практична риторика» може мати кілька особливостей, спрямованих на покращення комунікативних та виразних здібностей учнів. Ось деякі з цих особливостей [22, с. 5]:

1. Практичні вправи: розвиток риторичних навичок доцільно здійснювати через практичні вправи, що передбачають виступи, презентації, дискусії та інші форми публічного виступу. Здобувачі освіти можуть учитися будувати логічні аргументи, використовувати переконливі методи, керувати голосом та мімікою, а також працювати з аудиторією.

2. Аналіз імовірних співрозмовників: важливо вчити здобувачів освіти розуміти свою аудиторію та адаптувати спілкування до потреб та очікувань співрозмовників. Це може містити аналіз цільової аудиторії, визначення її потреб та цінностей, а також вибір відповідного тону та стилю спілкування.

3. Тренування аргументації: практична риторика передбачає тренування вміння аргументувати точку зору та переконувати інших. Здобувачі освіти можуть учитися виділяти суттєві аргументи, шукати підтвердження в джерелах, упевнено та переконливо формулювати думки.

4. Застосування риторичних засобів: здобувачі освіти можуть ознайомлюватися з такими риторичними засобами, як метафори, аналогії, епіфори тощо. Вони можуть учитися використовувати ці засоби для зміцнення своїх аргументів та збагачення виразності мовлення.

5. Рефлексія та самооцінка: під час роботи над риторичними навичками важливо залучати учнів до рефлексії своїх виступів. Вони можуть аналізувати свої сильні та слабкі сторони, виявляти проблемні моменти та працювати над їхнім подоланням. Самооцінка допомагає здобувачам ставити реалістичні цілі та постійно поліпшувати свої навички [43].

Загалом, розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу «Практична риторика» передбачає активну практику, аналіз та самооцінку. Це допомагає здобувачам стати впевненішими та виразнішими спікерами, а також розвивати навички критичного мислення та ефективного спілкування.

Розвиток гнучких навичок здобувачі освіти під час вивчення теоретичного матеріалу є важливим складником сучасної освіти. Гнучкі навички – це такі вміння, як критичне мислення, творчість, проблемне мислення, комунікація, співпраця, адаптивність та самоорганізація. Основна ідея полягає в тому, щоб допомогти здобувачам виробити гнучкі навички, які дозволять їм успішно працювати в сучасному світі з його постійними змінами [59].

Ось деякі практичні підходи, які можуть бути використані для розвитку гнучких навичок учнів під час вивчення теоретичного матеріалу:

- стимулювання критичного мислення: Замість простої передачі фактів і інформації, вчителі можуть ставити запитання, які спонукають здобувачів аналізувати, оцінювати і обговорювати теоретичний матеріал. Важливо навчати учнів ставити запитання, пояснювати думки і доводити висновки;

- проблемне мислення і розв'язання задач: застосовуючи проблемні ситуації або задачі, учителі можуть підтримувати здобувачів освіти в розвитку навичок проблемного мислення. Вони можуть створювати ситуації, у яких учні мають застосовувати теоретичні знання для пошуку рішень, розв'язання проблем або створення нових ідей;

- робота в групах дозволяє здобувачам розвивати комунікаційні та співпрацювальні навички. Вони можуть обмінюватися думками,

дискутувати, обговорювати різні підходи до вивчення матеріалу. Групова робота сприяє взаємному навчанню та виробленню умінь працювати в команді;

- створення можливостей для творчості: учителі можуть заохочувати здобувачів до творчих висловлювань і підходів до вивчення теоретичного матеріалу. Це може передбачати написання творів, розв'язання проблемних завдань за допомогою нетрадиційних методів або створення проєктів, які вимагають застосування теоретичних знань у новому контексті;

- самоорганізація і самостійне навчання: Залучення учнів до планування свого навчання та стимулювання самостійності є важливими аспектами розвитку гнучких навичок. Здобувачі освіти можуть установлювати цілі, складати розклади, контролювати свій прогрес і самостійно шукати додаткову інформацію.

Важливо розуміти, що розвиток гнучких навичок вимагає систематичної практики і підтримки з боку вчителя. Інтегруючи ці підходи в процес навчання, можна сприяти глибшому розумінню теоретичного матеріалу та розвитку учнівських навичок, які будуть корисні у майбутньому [30, с. 105].

Розвиток гнучких навичок у старшокласників під час вивчення теоретичного матеріалу може відбуватися через різноманітні завдання, що сприяють активному мисленню, творчому підходу і самостійному вирішенню проблем. Ось кілька прикладів завдань, які можна використовувати:

1. Дослідження: Запропонуйте старшокласникам теоретичну проблему або концепцію для дослідження. Здобувачі освіти повинні розробити гіпотезу, збирати дані, аналізувати результати та представити свої висновки. Це допоможе розвинути навички аналізу, критичного мислення та наукової методології.

2. Проєктна робота: Попросіть здобувачів освіти створити проєкт, пов'язаний з темою, яку вони вивчають.

3. Групові дискусії: Організуйте групові дискусії, у яких здобувачі

освіти обговорюють та аргументують різні погляди на теоретичні питання. Запропонуйте проблему або суперечність і попросіть здобувачів презентувати свої думки, аргументи та дослідження, які підтримують їхню точку зору. Це розвиватиме їхні навички комунікації, переконливого мовлення і аналізу.

4. Креативне письмо: замість традиційного тестування, попросіть здобувачів написати креативний текст, який демонструє їхнє розуміння теоретичного матеріалу. Наприклад, якщо вони вивчають офіційно-діловий стиль, можуть написати про вигадані документи майбутнього або створити картотеку документів класу, використовуючи жанр, який вони вивчають. Це сприятиме розвитку творчих і письмових навичок.

5. Завдання з прикладами: Запропонуйте учням розв'язати проблему, використовуючи конкретні приклади або ситуації з реального життя. Наприклад, якщо вони вивчають розділові знаки, можуть вирішити проблему вживання коми на прикладі оформлення оголошення або написання мотиваційного листа [18, с. 4].

Вивчення мовленнєвих жанрів є важливою частиною шкільної програми з української мови. Вони допомагають здобувачам освіти вдосконалювати комунікативні навички, чіткіше формулювати думки та висловлювати їх у різних ситуаціях. Наразі робота з мовленнєвими жанрами в 10–11 класах має низку проблем. По-перше, не визначено перелік обов'язкових жанрів, які потрібно засвоїти. Це призводить до того, що вчителі вибирають жанри на свій розсуд, що може викликати нерівномірність знань учнів. По-друге, для вчителів не існує чітких методичних рекомендацій щодо викладання цих жанрів. Це ускладнює підготовку уроків та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Щоб вирішити ці проблеми, необхідно:

- укладти перелік обов'язкових мовленнєвих жанрів, які потрібно засвоїти в школі. Це дозволить забезпечити рівномірний розвиток мовленнєвих навичок учнів;

- розробити методичні рекомендації щодо викладання мовленнєвих жанрів. Це допоможе вчителям ефективно готувати уроки та оцінювати навчальних досягнення учнів.

«Оцінювання зазвичай здійснюють за різними ознаками: правильно/неправильно; важливо/неважливо; добре/погано; змістовно/незмістовно; повно/поверхнево; красиво/некрасиво і под. Причому в основу одного жанру може бути покладено одну чи кілька ознак» [31, с. 22].

«За комунікативною ціллю близьким до похвали є комплімент, адже в основу обох покладено позитивне оцінювання. Для похвали позитивна оцінка є основною ціллю, а для комплімента – способом повідомити про добрі почуття, добре ставлення» [1, с. 178]. Похвалу ще називають «оцінюванням досягнень» [1, с. 79].

Серед можливих мотивів похвали виокремлюють такі:

- «привернення до себе уваги, намагання сподобатися, показати своє ставлення;
- вдячність за послугу;
- бажання одержати щось у відповідь;
- нейтралізування комунікативних невдач;
- бажання покращити стосунки;
- намагання підтримувати контакт з людиною тощо» [42, с. 259–262].

Навчальна робота з маливими жанрами відбувається за пропонованим алгоритмом:

- «1) ознайомлення із МЖ;
- 2) обґрунтування важливості;
- 3) виявлення зразків у текстах художніх творів, у фразеологізмах;
- 4) збагачення активного словника відповідною лексикою;
- 5) аналіз ситуацій, у яких конкретний МЖ важливий;
- 6) написання й виголошення тесту МЖ;
- 7) удосконалення й аналіз текстів та ін.» [33, с. 64].

Н. Голуб пропонує кілька цікавих вправ з риторики у статті «Елементи практичної риторики на уроках української мови в 10-11 класах ліцею» (див. посилання https://lib.iitta.gov.ua/716199/1/Golub_2019_1.pdf):

1. Прочитайте слова, випишіть ті, що містять оцінку. З якою комунікативною метою їх доцільно вживати? Чи всі вони сприяють гармонізації стосунків?

Слівце, хуторець, хлопчєня, жовтодзьоб, дівчисько; сіромаха; грамотій, розумник, неотеса, невіглас; бідолашний, одчайдух, заповзятєць, збитошник, телєпень, бурмило, вертій, лінюх, грєчкосій, телєпень, дрїмайло.

2. Укладіть і запишіть словник уживаних лексичних одиниць для жанру осуду.

3. Прочитайте речення. Які з них містять елементи оцінювання? Чим вони виражені?

1. Прикра дощова й холодна осінь почалася вже з перших чисел вересня. 2. Поряд з ним сиділа старезна, висохла, згорблена бабуся, убрана в сіро-чорні лахи, замотана в обшарпану хустку. 3. Несподівано невідь-звідки, мовби виткався з повітря, вискочив великий псисько (С. Андрухович).

4. Прочитайте уривки творів В. Лиса. Що з прочитаного варте осуду, а що - похвали? Чому?

1. Стара бабуся, у якої по зморшкуватому обличчю текли сльози, простягла руку і сказала:

– Людоньки, продайте хоч півхлібини. Я вже п'ятий день ріски в роті не мала.

Люди з хлібом завагалися. Одна, друга жінка, за ними хлопець поспішно покинули подвір'я. І тут молода жінка простягнула їй свою хлібину.

– Візьміть. Ми якось обійдемося ...(за В. Лисом).

5. Прочитайте фразеологізми. Поясніть значення їх. Які з них містять оцінку?

1. Господиня: три городи одна диня. 2. Грєчана каша сама себе

хвалить. 3. *Задер носа – і кочергою не дістанеш.* 4. *Забули воли, як телятами були.* 5. *Не дивись високо – запорошиш око.*

6. Прочитайте текст. Назвіть критерії оцінювання. Яким людям симпатизувала героїня? Що є критерієм симпатії до людей у вас?

Марія згадувала, що виросла на казках про Попелюшку, Морозка та інших, де наполегливість, турбота, працелюбність обов'язково мали винагородитися, а добро – перемогти. Тому симпатизувала більше таким самим, як вона, – молодим і завзятим, з гарячим серцем і невтомними, роботящими руками. Вона з неймовірним теплом ставилася до сміттяря, що вивозив з їхнього будинку сміття, до сажотруса, що приходив прочистити димохід, до всіх тих людей, що двічі на день розвозили морозиво або хліб, пошту або воду (Є. Сенік).

7. Прочитайте тексти. Проаналізуйте оцінні судження. Висловіть своє ставлення до прочитаного.

А балет – одне з найпрекрасніших мистецтв, тож значить – і найжорстокіших. Це сфера, у якій ти ніколи не отримаєш другого шансу. Скажімо, письменники чи художники можуть усе життя протринькувати свій талант, а потім раптом із появою сивини отримати магічний імпульс – і написати шедевр. А в балеті якщо ти не розкрився до 12–14 років, то більше ніколи не засяєш на сцені. Не кажучи вже про те, що гени можуть зіграти злий жарт, спотворивши тіло грубою кісткою чи зайвою вагою. У великому балеті можуть бути лише колібрі – повітряні, невагомі, прекрасні. Про свою долю балерини дізнаються ще дітьми: хтось довіку танцюватиме десь на задньому плані, а одна на мільйон має шанс стати прямою (А. Любка).

Отже, під час вивчення теоретичних понять з риторики для формування гнучких навичок здобувачів загальної середньої освіти ефективним буде виконання завдань на виявлення мовленнєвих дій співрозмовників під час групової чи творчої роботи.

2.2 Розвиток гнучких навичок старшокласників під час оволодіння монологічним мовленням

Розвиток гнучких навичок старшокласників під час оволодіння монологічним мовленням є важливим завданням, оскільки ці навички впливають на їхню здатність ефективно висловлювати свої думки і ідеї, а також на їхній загальний рівень комунікативної компетенції [15, с. 8].

Ось кілька порад щодо розвитку гнучких навичок монологічного мовлення в старшокласників:

- практикуйте регулярно: найкращий спосіб розвитку монологічних навичок – це практика. Забезпечте старшокласникам достатньо часу для монологічного мовлення, дайте їм можливість регулярно виступати перед класом або групою однолітків;

- тематична робота: залучайте учнів до роботи над різноманітними темами, що вимагають монологічного висловлювання. Запропонуйте їм теми, які стимулюють обговорення і роздуми, спонукають до формулювання власних думок та аргументації;

- розширюйте словниковий запас: для успішного монологічного мовлення старшокласники повинні мати багатий словниковий запас. Пропонуйте їм різні завдання, що сприяють розширенню словникового запасу, наприклад, складання списків синонімів, антонімів або слів, що відносяться до певної теми;

- розвивайте навички організації матеріалу: навчіть здобувачів структурувати висловлювання, використовуючи вступ, основну частину та висновок. Допоможіть їм навчитися планувати монологи, визначати головні ідеї та послідовність аргументів;

- зосереджуйтеся на вимові та інтонації: не забувайте про фонетичні аспекти мовлення. Відпрацьовуйте зі здобувачами вимову звуків, інтонацію та ритм. Вивчення правильної вимови допоможе старшокласникам стати більш впевненими в мовленнєвій практиці;

- тренуйте активне слухання: навчіть здобувачів слухати інших, аналізувати прослухану інформацію та робити висновки. Активне слухання сприяє розвитку здатності зрозуміти, узагальнювати та відтворювати інформацію у вигляді монологу;

- застосовуйте ігрові форми роботи: використовуйте ігри, рольові ситуації або драматичні постановки для практики монологічного мовлення. Це сприятиме розвитку креативності, впевненості та емоційної виразності.

- залучайте нові засоби й технології: використовуйте аудіо- та відеозаписи для практики монологічного мовлення. Стимулюйте старшокласників до створення власних відеоблогів, подкастів або інших форм електронного медіа, де вони можуть висловлювати свої думки та ідеї;

- наголошуйте на важливості відкритості до нових ідей, активності та постійного розвитку. Постійна практика та використання різноманітних методів допоможуть старшокласникам поліпшити гнучкі навички монологічного мовлення і стати впевненими та ефективними спікерами.

Для розвитку гнучких навичок, потрібних для монологічних висловлювань старшокласників, можна використовувати різні методи, прийоми, вправи та завдання. Пропонуємо такі:

- метод створення опорних конспектів, який допомагає учням структурувати свої думки та організувати матеріал для виступу. Опорні конспекти можуть бути різними за формою та змістом, наприклад, схеми, графіки, таблиці, списки тощо;

- метод тренування висловлювань на різні теми, який допомагає здобувачам розвивати вміння висловлювати свої думки з різних питань. Для цього можна використовувати різноманітні теми, наприклад, актуальні події, літературні твори, історичні факти тощо;

- метод використання різних мовних засобів, який допомагає учням розвивати вміння використовувати різні мовні засоби для виразності та переконливості своїх виступів. Для цього можна використовувати різні тропи, фігури мови, діалог тощо;

- метод проведення дискусій та дебатів, який допомагає здобувачам розвивати вміння аргументувати свої думки та переконувати інших. Для цього можна використовувати різні дискусійні теми.

Ось деякі конкретні вправи та завдання, які можна використовувати для розвитку гнучких навичок щодо вживання монологічного мовлення старшокласників:

- вправа «Мікропромова». Здобувач отримує тему для короткого виступу та 30 секунд на підготовку. Після цього він повинен висловитися на цю тему;

- вправа «Висловлювання щодо ...». Старшокласник отримує запитання та 2 хвилини на підготовку. Після цього він повинен висловити думку щодо цього запитання;

- вправа «Презентація проєкту». Здобувач готує презентацію на певну тему. Після цього він повинен презентувати її перед класом;

- вправа «Дискусія». Учні обговорюють певну тему;

- вправа «Дебати». Здобувачі освіти беруть участь у дебатах на певну тему.

Ці вправи та завдання можна використовувати й на уроках, і в позаурочний час. Вони допоможуть учням розвинути гнучкі навички, потрібні для створення й презентації монологічних висловлювань.

Розглянемо методи, прийоми, вправи, завдання з розвитку гнучких навичок, потрібні для монологічних висловлювань старшокласників:

1. Методи:

- метод проблемного навчання. Цей метод дозволяє розвивати в старшокласників критичне мислення, уміння аналізувати, робити висновки, аргументувати свої міркування. Наприклад, можна запропонувати учням обговорити проблему, яка має кілька варіантів вирішення, або порівняти різні точки зору на одну проблему;

- метод ситуативного моделювання. Цей метод дозволяє розвивати в старшокласників уміння бачити зв'язки між різними явищами, робити

прогнози, приймати рішення в нестандартних ситуаціях. Наприклад, можна запропонувати учням обіграти ситуацію, у якій потрібно знайти вихід з екстремальної ситуації.

- метод проєктів. Цей метод дозволяє розвивати в старшокласників уміння самостійно планувати роботу, збирати інформацію, аналізувати її, робити висновки, презентувати результати своєї роботи. Наприклад, можна запропонувати учням розробити проєкт з однієї з актуальних тем.

2. Прийоми:

- прийом «мозкового штурму». Цей прийом дозволяє здобувачам освіти швидко генерувати ідеї, не замислюючись про їхню правильність. Наприклад, можна запропонувати учням обговорити проблему суржику в мовленні молоді;

- прийом «асоціативного ряду». Цей прийом дозволяє здобувачам розвивати творче мислення, знаходити нові зв'язки між різними явищами. Наприклад, можна запропонувати учням скласти асоціативний ряд до теми «День української мови та писемності»;

- прийом «рольової гри». Цей прийом дозволяє старшокласникам краще зрозуміти точку зору інших людей, розвивати вміння спілкуватися і аргументувати свої міркування. Наприклад, можна запропонувати учням обіграти рольову гру, у якій вони будуть представляти різні точки зору на одну проблему (працевлаштування в заклад харчування).

3. Вправи:

- вправа «План-конспект». Ця вправа дозволяє здобувачам навчитися планувати своє мовлення, виділяти основні думки, структурувати матеріал. Наприклад, можна запропонувати учням підготувати план-конспект до монологічного висловлювання на тему «Як обирати майбутню професію?»;

- вправа «Усне повідомлення». Ця вправа дозволяє здобувачам освіти навчитися чітко і послідовно викладати свої думки, дотримуватися логіки, використовувати мовні засоби для вираження своїх емоцій і почуттів.

Наприклад, можна запропонувати учням підготувати усне повідомлення на тему «Чи вміємо ми робити компліменти?»;

- вправа «Дискусія». Ця вправа дозволяє учням навчитися висловлювати свою точку зору, аргументувати свої міркування, брати участь в обговоренні. Наприклад, можна запропонувати здобувачам обговорити проблему, яка має кілька варіантів вирішення «Використання телефонів на уроці».

4. Завдання:

- завдання «Створення презентації». Ця вправа дозволяє здобувачам освіти навчитися візуально оформляти свої думки, використовувати мультимедійні засоби для підвищення ефективності спілкування. Наприклад, можна запропонувати учням підготувати презентацію до монологічного висловлювання на тему «Зовнішній вигляд промовця»;

- завдання «Написання твору». Ця вправа дозволяє старшокласникам навчитися чітко і послідовно викладати свої думки, дотримуватися логіки, використовувати мовні засоби для вираження своїх емоцій і почуттів. Наприклад, можна запропонувати учням написати твір на тему «Нема краще від рідного дому»;

- завдання «Створення реклами». Ця вправа дозволяє учням навчитися використовувати мовні засоби для впливу на аудиторію, спонукати її до певних дій. Наприклад, можна запропонувати учням створити рекламу котика Інжира, що допомагає вивчати українську мову.

Ці методи, прийоми, вправи, завдання допоможуть старшокласникам розвинути гнучкі навички, які потрібні для монологічних висловлювань.

Гнучкі навички щодо монологічних висловлювань старшокласників передбачають урахування таких аспектів:

- вибір мовної стратегії – здатність до вибору оптимального мовного засобу для досягнення певної комунікативної мети;

- структурування тексту – здатність до побудови логічно вибудованого тексту, який відповідає темі та поставленим завданням;

- використання мовних засобів – здатність до використання різноманітних мовних засобів для вираження своїх думок і почуттів;

- відповідність нормам літературної мови – здатність до дотримання норм літературної мови у своєму мовленні.

За основу можна брати вправи підручників різних авторів. Наприклад, у підручнику «Українська мова. 11 клас» авторів В. В. Заболотного та О. В. Заболотного є такі вправи на розвиток гнучких навичок монологічних висловлювань:

- вправа 1. *Уявіть, що ви спілкуєтеся з іноземцем. Як ви представитеся йому?*;

- вправа 2. Напишіть невеликий твір на тему «Мої мрії»;

- вправа 3. Виступіть перед класом з повідомленням на тему, яка вам цікава.

Можна запропонувати власні фрагменти уроків, власні завдання, цікаві прийоми. На початку уроку учитель пропонує учням поміркувати над таким запитанням: «*Які якості важливі для успішної людини?*». Учні записують свої думки на дошці. Потім учитель пропонує учням скласти узагальнювальну промову на цю тему.

Учні можуть отримати завдання:

- підготувати виступ на тему, яка є актуальною для них;

- створити відеоролик, у якому вони презентують себе або свою діяльність;

- проспівати пісню або прочитати вірш, які відображають їхню особистість.

Незвичними є такі прийоми навчання української мови:

- «Інверсія» – перестановка частин речення для створення емоційного ефекту. Наприклад, замість «*Я люблю свою країну*» можна сказати «*Мою країну я люблю*»;

- «Антитеза» – зіставлення протилежних понять для створення контрасту. Наприклад, замість *«Він був добрим і справедливим»* можна сказати *«Він був добрим, але справедливим»*;

- «Метафора» – перенесення ознак одного предмета на інший. Наприклад, замість *«Він був щасливий»* можна сказати *«Він світився від щастя»*.

Вправи на розвиток мовної компетентності спрямовані на формування в старшокласників міцних знань з української мови та літератури. Вони допомагають учням розширити словниковий запас, оволодіти граматичними правилами і розвинути стилістичні навички.

Можна запропонувати такі види вправ:

- вправа «Знайди антонім». Учні отримують список слів і повинні знайти до них антоніми;

- вправа «Встав потрібну частину мови». Здобувачі освіти отримують речення з пропущеними словами і повинні вставити в них потрібну частину мови;

- вправа «Відмінняй слова». Учні отримують список слів і повинні відмінити їх за відмінками, числами, родами.

Вправи на розвиток логічного мислення допомагають старшокласникам навчитися правильно будувати свою думку і аргументувати її. Вони розвивають у них критичне і творче мислення. Це можуть бути такі вправи:

- вправа «Чи правильно?». Здобувачі освіти отримують твердження і повинні визначити, чи є вони правильними;

- вправа «Знайди помилку». Учні отримують текст з помилками і повинні їх знайти і виправити;

- вправа «Вислови свою думку». Старшокласники отримують тему для обговорення і повинні висловити свою думку з цього приводу.

Вправи на розвиток комунікативних навичок допомагають старшокласникам навчитися ефективно спілкуватися з іншими людьми. Вони

розвивають у них навички публічного виступу, спілкування в малих групах і аргументації, як-от:

- вправа «Презентуй себе». Школярі повинні підготувати коротку презентацію про себе;

- вправа «Обговорення в групі». Учні об'єднуються в групи і обговорюють запропоновану тему «Чи є переваги в користуванні паперовими словниками?»;

- вправа «Аргументуй свою думку». Старшокласники повинні висловити свою думку з певного питання і аргументувати її.

На основі вправ, запропонованих у підручниках різних авторів, можна розробити власні фрагменти уроків, завдання і прийоми, які допоможуть старшокласникам розвинути гнучкі навички для монологічних висловлювання.

2.3 Формування навичок комунікації та гнучких навичок на уроках української мови

Мова є засобом спілкування між людьми. Вона дозволяє нам ділитися думками, ідеями та почуттями. Крім того, мова є важливим інструментом для навчання, роботи та вирішення проблем.

Навчання української мови має на меті не лише оволодіння мовними нормами, але й формування навичок комунікації та гнучких навичок.

Навички комунікації – це здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми. Вони містять такі компоненти:

- активне слухання: здатність розуміти і сприймати інформацію, яку повідомляє інша людина;

- висловлення своїх думок і ідей: здатність чітко і зрозуміло передавати свої думки і ідеї іншим людям;

- співробітництво: здатність працювати разом з іншими людьми, щоб досягти спільної мети;

- розв'язання конфліктів: здатність конструктивно вирішувати конфлікти.

Навички гнучкості – це здатність пристосовуватися до нових ситуацій і вимог. Вони містять такі компоненти:

- критичне мислення: здатність аналізувати інформацію і робити висновки;

- рішення проблем: здатність знаходити рішення проблемних ситуацій;

- творчість: здатність продукувати нові ідеї та рішення;

- адаптація: здатність пристосовуватися до змін.

Для формування навичок комунікації та гнучких навичок на уроках української мови можна використовувати такі методи та прийоми:

- робота в групах і парах: дозволяє учням практикувати навички спілкування та співпраці;

- розв'язання проблем: дозволяє учням розвивати критичне мислення і навички вирішення проблем;

- творчі завдання: стимулюють творчість і нестандартне мислення;

- робота з різними типами текстів: допомагає здобувачам освіти розвивати навички критичного читання і розуміння інформації.

Розглянемо приклади завдань для формування навичок комунікації та гнучких навичок:

1. Завдання на активне слухання:

- учні слухають один одного і роблять нотатки;

- школярі відповідають на запитання почутого;

- здобувачі освіти висловлюють своє розуміння почутого.

2. Завдання на висловлення своїх думок і ідей:

- учні готують презентації або виступи;

- школярі ведуть дискусії та обговорення;

- старшокласники пишуть есе або твори.

3. Завдання на співробітництво:

- здобувачі освіти працюють над спільним проектом;
- учні виконують завдання в групі;
- школярі допомагають один одному.

4. Завдання на вирішення конфліктів:

- учні аналізують конфліктні ситуації;
- старшокласники пропонують способи вирішення конфліктів;
- здобувачі освіти беруть участь у рольових іграх.

5. Завдання на критичне мислення:

- старшокласники аналізують інформацію;
- учні роблять висновки;
- школярі аргументують свою точку зору.

6. Завдання на рішення проблем:

- здобувачі освіти шукають рішення проблемних ситуацій;
- учні розробляють плани дій;
- старшокласники реалізують свої плани.

7. Творчі завдання:

- учні пишуть вірші, оповідання, п'єси;
- учні малюють, співають, танцюють;
- старшокласники створюють власні проекти.

Формування навичок комунікації та гнучких навичок є важливим завданням навчання української мови. Ці навички необхідні здобувачам освіти для успішного навчання, роботи та життя в сучасному світі.

«Формулювання висловлювань, виклад широкого кола питань у знайомих контекстах, захист власних поглядів на проблему (дескриптор монологічного мовлення) повністю відповідає критеріям, що висуваються й до діалогічного мовлення. Спільними цілями формування іншомовних компетенцій в монологічному ті діалогічному мовленні є загальне усне спілкування. Відмінність полягає в тому, що діалог (бесіди, дискусії, інтерв'ю, переговори) – це інтеракція, у процесі якої висловлювання провокується попередньою реплікою співрозмовника, поєднується

застосування продуктивних та рецептивних стратегій» [38, с. 174].

Учні звертають увагу на те, що їхні висловлювання залежать від зовнішніх умов спілкування і тому мають певні обмеження щодо співрозмовників. «Зокрема, для усного та писемного мовлення на перший план виступають фізичні умови: для першого – це чіткість вимови, навколишні шуми, вади зв'язку, погодні умови, для другого – розбірливість почерку, якість друку та освітлення» [32, с. 105].

Проаналізуємо вебквест *«Історія мовознавства в особистостях. Видатні мовознавці вітчизняної науки»* для учнів 11 класу (з досвіду Т. Грубої, уміщено за посиланням <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27668/1/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%91%D0%90%20%D0%A2.%D0%9B..pdf>). Тема, змістове наповнення й прогнозовані результати повністю відповідають вимогам чинної програми [23].

Структура вебквесту така:

1. Вступ. Короткий опис теми вебквесту.
2. Завдання, проблемний аспект теми, форма, вибір ролей, визначення форми кінцевого результату діяльності здобувачів освіти.
3. Порядок роботи.
4. Перелік інформаційних ресурсів, необхідних для виконання завдання.
5. Критерії оцінювання.
6. Презентації.
7. Формулювання висновків. Рефлексія.

І. Перед оголошенням квестових завдань для правильного поділу класу на рольові групи було передбачено проведення розминки «Ерудит» (індивідуальний квест), мета якої – виявлення рівня знання ІК-ресурсів, уміння знаходити й компонувати потрібну інформацію. Сутність розминки полягала в тому, що учням пропонували вибрати й виписати з поданого

списку імен і прізвищ козаків із реєстру Війська козачого (писар Іван Виговський, 1649 р.) ті, «тезки» яких відомі їм із історії, української літератури, музичного, театрального мистецтва. За кожне прізвище з розлогим коментарем нараховували 1 бал, а перемагає той, хто набере найбільше балів. Готуючи коментарі до виписаних прізвищ, учні мали звертатися до різних інформаційних сайтів інтернету.

Полк Чигиринський, сотня Боровицька: Тарас Шевченко, Іван Рогозенко, Остап Бортенко, Іван Пархоменко, Прокіп Уманець, Григій Волошин... Серед сорока тисяч подібних імен і прізвищ козаків трапляються Олекса Коломієць, Іван Сенченко, Васько Віденко, Іван Білик, Семен Склярєнко, Роман Попович, Степан Олійник, Василь Козаченко, Олекса Юценко, Іван Гончаренко, Михайло Семенко, Василь Захарченко, Гришко Халимоненко, Іван Гончар, Іван Микитенко, Іван Козловський, Іван Світличний, Василь Симоненко, Петро Панченко, Андрій Головка, а також прізвища - Довженко, Костенко, Мусієнко, Драч, Тичина, Тесленко, Шиян, Чумак, Грінченко, Лисенко, Рудченко, Квітка, Куліш, Метлинський, Панасенко, Маковей, Ступка, Березовський, Маренич, Бажан, Паторжинський, Новиченко, Стороженко, Кобилянський, Стеценко, Сагайдачний, Богун, Лобода, Винниченко, Чайковський, Старицький... (За матеріалами книги «Найдорожчий скарб: Слово про рідну мову»).

Додатковим завданням було знайти приховане прізвище українського мовознавця, чийм словником послуговуються до цього часу і який розміщено в Інтернеті.

II. Власне квест. Клас розподіляли на творчі групи, які об'єднували по 4–5 учнів за виявленим інтересом і бажанням. Кожна група повинна виконати випереджувальне завдання, результати якого оформити у вигляді презентації. Розподіл груп:

«Бібліографи-1» готували презентацію книжки «Видатні особистості з українського мовознавства» (розміщена в Інтернеті), що репрезентувала фото книги, світлини мовознавців із книги, бібліографічні дані, анотацію, стислий

огляд змісту, рекомендації щодо використання вміщеної інформації;

«*Бібліографи-2*» – бібліографічний список книжок з українського мовознавства за останні 5 років із виокремленням рекомендованих для ознайомлення;

«*Журналісти*» проводили розслідування, склали рейтинг праць з української мови, десять найбільш популярних серед користувачів книг, аналізували відгуки, знаходили інформацію про авторів;

«*Мовознавці*» розповідали про життєвий і науковий шлях О. Потебні, вказуючи проблеми, які опрацьовував учений; наводили інформацію про створення Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, основні напрями досліджень і новітні наукові здобутки;

«*Кіномитці*» – сценаристи, диктори, режисери, звукооператори – створювали фільм про Юрія Шевельова, учня Л. Булаховського, бібліографія праць з української мови якого охоплює 872 назви, розкривали його внесок у розвиток української мови й культури.

Здобувачі освіти виконували завдання водночас і відповідно до обраних ролей. Оскільки загальна мета квесту не змагальна, процес роботи, підготовки презентацій передбачав взаємне навчання членів команди.

Інтернет-ресурси, з якими працювали школярі:

Література для веб-квестів: <http://movaqvest.wixsite.com/2016>;
<http://movaqvest.wixsite.com/oreol>; <http://webqvest.sdsu.edu/taskonomy.html>;
<http://webqvest.sdsu.edu/webquestrubric.html>;
http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/

Каталог україномовних веб-ресурсів: <http://zakladka.org.ua/>;
<http://www.mova.info>.

Інструменти для роботи: Google-документ, Google-презентація, Google-таблиця, Google-форма, Google-карта, буктрейлер, Lino it, Tagul, QR-код, фотоколаж, генератор ребусів, WikiWall, LearningApps та ін.

На завершальному етапі проводили оцінювання у такій послідовності:

1. Розминка «Ерудит» (загальна ерудиція, уміння самостійно знайти

інформацію, скласти коментар) – за кожне прізвище – 1 бал.

2. Презентація:

а) зміст матеріалу (розуміння завдання, достовірність використаної інформації, критичний аналіз, логічність, визначеність позиції) – від 1 до 5 балів;

б) робота групи (узгодженість, результативність) – від 1 до 5 балів;

в) оформлення роботи (стилістичне, мовленнєве правописне оформлення, дизайн) – від 1 до 5 балів;

г) захист роботи (культура мовлення, навички ораторського мистецтва) – від 1 до 10 балів.

Проведення рефлексійної бесіди й анкетування здобувачів освіти після вебквесту дали змогу зробити висновок про поглиблення їхнього інтересу до пошуково-дослідницької діяльності, вивчення української мови, удосконалення предметної та ІТ-компетентностей.

У самостійній роботі можна використати традиційні (тестування, укладання таблиць, схем, бібліографічних списків, мовний аналіз, спостереження за лінгвістичними явищами тощо) форми роботи, проте із незначними модифікаціями щодо надання незвичної форми, ситуаційного характеру чи зміни засобів і форм контролю. Так, до розділу «Синтаксис і пунктуація української мови» (тема «Складні й багатокomпонентні речення, стилістичні особливості складних речень» – 11 клас) пропонують організовувати самостійну роботу так.

Під час роботи над діалогами та полілогами можна сформувати такі гнучкі навички (програма Зимомря І. М., Мойсюк В. А., Трифан М. С., Унгурян І. К.) [34]:

- уміння швидко адаптуватися до змін. У діалогах і полілогах учасники часто змінюють тему, тон і стиль спілкування. Уміння швидко адаптуватися до цих змін допоможе вам бути більш ефективним у спілкуванні;

- уміння розуміти різні точки зору. У діалогах і полілогах часто беруть участь люди з різними поглядами на світ. Уміння розуміти різні точки зору допоможе вам вести більш конструктивний діалог;

- уміння висловлювати свої думки та почуття чітко та ясно. У діалогах і полілогах важливо бути зрозумілим для інших учасників. Уміння висловлювати свої думки та почуття чітко та ясно допоможе вам досягти ефективного спілкування;

- уміння слухати інших. У діалогах і полілогах важливо не лише говорити, але й слухати інших. Уміння слухати інших допоможе вам краще зрозуміти їхню точку зору та знайти спільну мову.

Ось кілька конкретних вправ, які допоможуть розвинути гнучкі навички в старшокласників:

- виконуйте ролі в різних діалогах і полілогах. Це допоможе краще зрозуміти різні точки зору та навчитися адаптуватися до різних ситуацій;

- обговорюйте складні теми з людьми, які мають інші погляди на світ. Це допоможе розвинути навички розуміння та висловлювання різних точок зору;

- відпрацьовуйте навички чіткого та зрозумілого висловлювання. Це можна робити, записуючи себе або практикуючись у спілкуванні з друзями та членами сім'ї;

- активно слухайте інших, коли вони говорять. Це можна робити, концентруючись на тому, що вони кажуть, та ставлячи питання, щоб краще зрозуміти їхню точку зору;

Гнучкі навички важливі для успішного спілкування в будь-якій сфері життя. Працюючи над діалогами та полілогами, старшокласники можуть розвинути ці навички та стати більш ефективними у спілкуванні.

Ось кілька додаткових порад щодо формування гнучких навичок під час роботи над діалогами та полілогами:

- будьте відкриті для нового досвіду. Не бійтеся пробувати щось нове і виходити зі своєї зони комфорту;

- не бійтеся помилятися. Кожен помиляється, і це нормально.
Навчайтесь на своїх помилках і рухайтесь далі;

- будьте терплячі. Формування нових навичок вимагає часу і зусиль.
Не очікуйте, що ви станете експертом за одну ніч;

- працюючи над діалогами та полілогами, не бійтеся експериментувати та пробувати нові речі. Чим більше ви будете практикуватися, тим краще ви станете в цьому.

Гнучкі навички, потрібні для діалогів та полілогів старшокласників, можна розвивати за допомогою різних методів, прийомів, вправ та завдань:

1. Методи:

- метод дискусії: передбачає обговорення певної проблеми («Чи потрібен етикет електронному листуванню?») з різних точок зору. Дискусія може бути організована й у класі, і поза ним;

- метод дебатів: передбачає суперечку між двома командами, які захищають різні точки зору. Дебати можуть бути організовані й у класі, і між класами («За і проти працевлаштування підлітків»);

- метод ділової гри: передбачає виконання учнями певного завдання, яке вимагає від них взаємодії та спілкування («Інтерв'ю з відомим містянином»).

2. Прийоми:

- прийом «мозкового штурму»: передбачає висловлення учнями різних ідей щодо вирішення певної проблеми;

- прийом «асоціативного ряду»: передбачає висловлення учнями асоціацій, які виникають у них у зв'язку з певним словом чи фразою;

- прийом «пошук протилежностей»: передбачає висловлення учнями протилежних думок щодо певної проблеми.

3. Вправи:

- вправа «Зміна ролі»: учні обмінюються ролями і намагаються подивитися на проблему з іншої точки зору «Я – директор»;

- вправа «Пошук спільного»: здобувачі освіти намагаються знайти спільні точки зору між різними точками зору;

- вправа «Аналіз аргументів»: учні аналізують аргументи, які висловлюють учасники дискусії чи дебатів («Пластиковий посуд: забаганка чи необхідність?»).

4. Завдання:

- завдання «Створити діалог»: учні створюють діалог між двома або кількома персонажами, які мають різні точки зору («Обираємо варіант подорожі»);

- завдання «Провести дискусію»: учні проводять дискусію з певної проблеми;

- завдання «Взяти участь у дебатах»: учні беруть участь у дебатах з певної проблеми.

Розглянемо кілька прикладів вправ з підручників:

- у підручнику «Українська мова» для 11 класу (автори О. М. Авраменко, Н. В. Заболотний) є вправа «Діалог-обмін думками». У цій вправі учні обмінюються думками з певної проблеми, використовуючи різноманітні мовні засоби;

- у підручнику «Українська мова. Розвиток мовлення» для 11 класу (автор О. М. Авраменко) є вправа «Дискусія». У цій вправі учні проводять дискусію з певної проблеми, дотримуючись правил і норм спілкування;

- у підручнику «Українська мова. Українська література» для 11 класу (автори О. М. Авраменко, О. В. Авраменко) є вправа «Дебати». У цій вправі учні беруть участь у дебатах з певної проблеми, аргументуючи свою точку зору.

Ці методи, прийоми, вправи та завдання допомагають старшим школярам розвивати такі гнучкі навички:

- уміння слухати і розуміти думки інших людей;
- уміння висловлювати власні думки та аргументи;
- уміння вести діалог і полілог;

- уміння поважати думки інших людей, навіть якщо вони відрізняються від власних.

Розвиток цих навичок є важливим для успішної взаємодії в суспільстві, тому їх можна формувати під час виконання таких вправ:

- вправа «Мікрофон». Учні обговорюють тему «Чи потрібно впроваджувати обов'язкову військову службу в Україні?»;

- вправа «Я-повідомлення». Учні висловлюють свої думки та почуття з приводу теми «Шкільні реформи»;

- вправа «Сократівський метод». Учні обговорюють тему «Вплив соціальних мереж на молодь»;

- вправа «Дебати». Учні обговорюють тему «Чи потрібно заборонити аборти в Україні?»;

- вправа «Полеміка». Учні обговорюють тему «Який вид мистецтва є найважливішим?», використовуючи полемічні прийоми «заперечення», «запитання» та «приклад», також обговорюють тему «Чи потрібно впроваджувати електронне голосування в Україні?», використовуючи полемічні прийоми «аналогія», «перебільшення» та «гіпербола».

Також опишемо кілька варіантів вправ, спрямованих на формування риторичних умінь і гнучких навичок старшокласників на уроках української мови:

1. Створіть риторичну ситуацію за допомогою учнівського та учительського письмового твору. Основою навчання риторики є розуміння риторичного трикутника (мовець / аудиторія / повідомлення) або риторичної ситуації (тема / нагода / аудиторія / мета / мовець / тон). Варто поділитися власними творами, щоб проілюструвати, як зміна лише одного елемента риторичної ситуації може змінити весь твір. Починаємо з того, що роздруковуємо допис з учительського блогу чи виступу, роздаємо їх учням, не кажучи, що це вчительський твір. Це справді цікаво, тому що допис / виступ не дуже складний і кумедний, але також очевидно, що вчитель, а не учень його написав, з огляду на стиль і тематику. Ставимо питання

старшокласникам: «Звідки ви знаєте, що це написала я?», а потім використовуємо їхні відповіді (специфічний вибір слів, короткі речення тощо), щоб обговорити / довести, що кожен має унікальну манеру говорити і писати (дикція і синтаксис – два ключі до риторичного аналізу), що талановиті письменники здатні адаптуватися до своєї аудиторії, залишаючись вірними своєму стилю. Потім разом визначаємо кожен елемент риторичної ситуації та обговорюємо, як би змінився текст, якби я писала для підлітків (для них), а не для колег, родичів тощо.

Після цього можемо прочитати уривок з більш серйозного допису / статті «Коли локдаун – це серйозно!». Здобувачі одразу ж приєднуються до роботи, оскільки йдеться про те, що ми пережили спільно; важливо, що вони одразу помічають зміну стилю. Тоді говоримо про те, чим це висловлювання відрізняється, підкреслюємо конкретні слова.

Далі пропонуємо старшокласникам знайти два власні твори для аналізу (запис у щоденнику, електронний лист, довгий допис в Instagram, статтю для шкільної газети, есе для класу тощо), даємо завдання позначити риторичну ситуацію для кожного висловлювання, написати коротко, які відмінності між текстами. Наступного дня школярі діляться письмовими роботами та аналізом у малих групах.

2. Проведіть аналітичний «аукціон» за допомогою «голосувальних карток». Запропонуйте учням створити три картки (уявіть собі аукціон): по одному для моральної, емоційної та логічної оцінки. Надайте цікаві матеріали або дозвольте учням покреативити вдома. Попросіть учнів прикрасити свої картки термінами, визначеннями та прикладами. Виберіть кілька важливих виступів відомих людей або кілька рекламних роликів, щоб переглянути їх разом у класі (порада: для кращого розуміння дивіться їх із субтитрами або надайте стенограму). Під час перегляду попросіть учнів тримати свої картки напоготові і піднімати відповідну картку, коли вони почують приклад емоційного, повчального чи раціонального висловлювання. Якщо хочете, зробіть з цього змагання: перший учень, який підніме

правильну картку, заробляє бал. Бали можуть бути просто розвагою або бонусом до вікторини чи завдання.

3. Використовуйте швидкі дебати для відпрацювання логічності, емоційності та моральності висловлювань. Можна використовувати аналогію «серце (емоція), голова (логіка), довіра (мораль)», щоб допомогти учням орієнтуватися. Швидкі дебати – це весела вправа, яка дозволяє відпрацювати ці три складники. Почніть зі створення набору аргументованих запитань. Складіть їх в один кошик. В інший покладіть папірці, на яких написано *логіка, емоція, мораль* (зробіть їх заздалегідь, щоб можна було провести кілька раундів). Перед початком дебатів пара старшокласників повинна вирішити, хто буде стверджувати, а хто заперечувати. У кожному раунді учні повинні намагатися переконати один одного в аргументах, використовуючи обрану стратегію (*логіка, емоція, мораль*). Партнери можуть критикувати один одного, щоб переконатися, що вони використовують правильну стратегію.

4. Навчіть школярів зупинятися і робити риторичний аналіз ВПЕЛМ.

В – Взаємини між відправником і одержувачем інформації

П – повідомлення

Е – Емоційні стратегії

Л – Логічні помилки

М – Мова

Ці складники допомагають легко навчати аргументації, міркування та переконання. З літерою В, або взаєминах між відправником і одержувачем, важливо розшифрувати, хто або що говорить. П / повідомлення допомагає визначити інформаційне наповнення; Е, або емоційні стратегії, асоціюються з трьома стовпами переконання (емоція, логіка, мораль). Л (Логічні помилки) знайомить з помилками в аргументації, варто обговорювати різні способи, якими аргумент може зійти нанівець через використання хибного уявлення або узагальнення. М (Мова), допомагає зорієнтуватися у виборі слів.

5. Дозвольте старшокласникам обрати пісню для аналізу та презентації.

Можна зацікавити учнів у вивченні риторики за допомогою проєкту з риторичного аналізу, у центрі якого – вибір старшокласників. Застосовуємо «мозковий штурм» щодо кількох пісень, які мають для школярів важливе значення. Якість роботи значно підвищується, коли учні аналізують особливу пісню, а не випадкове есе чи промову, з якими вони не відчувають зв'язку. Звукити вибір можна з допомогою запитань, яке повідомлення намагався донести до слухачів виконавець або автор тексту. Учні починають визначати, яка пісня чи пісні містять достатньо змісту для оцінювання: *«Яка з пісень містить більше корисного матеріалу для того, що мені потрібно зробити?»*.

Згодом пропонуємо учням підготувати і провести презентацію, у якій вони показують кліп пісні, презентують свої тези і діляться аналізом пісні. Іншими варіантами можуть бути учнівські роботи, плакати, онлайн-презентації. Учні не тільки практикують риторичні навички, але й дізнаються більше про однолітків.

6. Вивчайте риторику на TED Talks. Доцільно використовувати TED Talks для навчання риторики. Є багато коротких виступів (з перекладом, субтитрами і без), які ідеально підходять для учнів старших класів для перегляду та подальшого аналізу. TED Talks – це інформаційні, аргументовані виступи. Спікери повинні бути чіткими, лаконічними і переконувати аудиторію повірити в ідеї, які вони обстоюють.

7. Створіть агітаційну промову для вигаданого персонажа. Спочатку здобувачі освіти обирають вигаданого персонажа і створюють передумови, у яких цей персонаж балотується на місцеву посаду в контексті свого сюжету (наприклад, Губка Боб балотується на посаду мера Бікіні Боттом). Далі приходить час розробити передвиборчу платформу для вигаданого кандидата – учні визначають проблему, на якій персонаж будуватиме свою кампанію, формулюють аргументи, які вони можуть навести щодо цієї проблеми, наповнюють аргументи конкретним емоційним, логічним чи повчальним змістом. Як додаткова цікавинка, школярі можуть записати і представити

промови кампанії в класі для практикування навичок аудіювання та говоріння.

8. Створюйте соціальну рекламу за допомогою риторичних прийомів. Можна розробити урок, де темою стає допомога людям, які покидають свої небезпечні домівки в пошуках безпечнішого місця проживання, щоб учні могли почати бачити себе агентами змін. На завершення клас вивчає соціальну рекламу і планує власну соціальну рекламу про біженців чи переселенців. Коли учні працюють над створенням короткого відеоролика на тему, яку вони вивчають, знайомимо їх з поняттями логіки, емоційності і моральності як способу звернутися до своєї аудиторії. Насамкінець учні демонструють свої роботи шкільній громаді, щоб розпочати збір коштів.

9. Захопливі теми для дебатів та практика на сократових семінарах. Голос і вибір учня є ключовим фактором у підготовці до написання якісної риторичної промови. Теми, на які пишуть висловлювання школярі в старших класах, мають бути цікавими для них та їхніх однолітків. Це може бути складним завданням, коли програми шкільних предметів стикаються з цікавими сучасними темами, які подобаються дітям. Сократові семінари підвищують інтерес учнів до риторики, служать відправною точкою для написання аргументованих есе.

10. Аналізуйте пісні фільмів Дісней. Дісней – це знайома територія для більшості учнів існує значна кількість пісень, у яких подано чітку аргументацію. Пісні дають можливість вивчати риторичні ситуації. «Under the Sea» – це (невдале) благання Себастьяна до Аріель переосмислити своє задоволення від життя під водою. «Забудь» – це спроба Ельзи переконати себе, що їй краще жити в крижаному замку, ніж у місті зі звичайними людьми.

Фрагмент уроку. Учитель пропонує учням прочитати текст про актуальну для них тему. Після цього учитель ділить клас на групи і просить кожную групу обговорити текст та сформулювати аргументи на підтримку або

заперечення тієї чи іншої позиції. Учитель надає учням час для підготовки, а потім організовує дискусію.

Завдання. Здобувачі освіти отримують завдання написати діалог або полілог на задану тему. При цьому їм пропонується використовувати певні полемічні прийоми. Наприклад, учням можна запропонувати написати діалог між прихильником і противником певної ідеї. У такому випадку учням потрібно буде використовувати прийоми заперечення, спростування, контраргументу тощо.

Приєм. Учитель пропонує учням пограти в гру «Розумний телефон». У цій грі учні по черзі переказують один одному сюжет історії, який вони чули від попереднього гравця. При цьому кожний гравець може внести до сюжету свої зміни. Ця гра допомагає учням розвивати критичне мислення та навички комунікації.

Отже, незважаючи на специфіку діалогу та монологу, такі форми мовлення поєднуються в щоденному спілкуванні, переходять одна в одну. «Такий зв'язок видів мовленнєвої діяльності, зокрема говоріння, слід враховувати в навчанні. Монолог, на думку Л. Кардаш, може містити елементи прихованого діалогу» [35].

Можна заробити висновок, що монологічні висловлювання мають більше подібного до писемного мовлення, ніж до усного діалогічного. За будовою та смисловим наповненням можемо помітити комбіновані (усне + письмове) форми: «монолог-повідомлення, монолог-опис, монолог-міркування. До того ж, письмо й усне монологічне мовлення формують ідентичний комплекс навичок та вмінь, як от: послідовний і логічний виклад матеріалу, висловлення ставлення до предмета повідомлення, дотримання норм літературної мови, підбір доречних мовних засобів для вирішення комунікативного завдання» [26, с. 107].

Отже формування гнучких навичок у старшокласників на уроках української мови піл час вивчення розділу «Практична риторика» відбуватиметься ефективно, якщо вчитель розумітиме суть і складники таких

навичок, їхню цінність у житті учнівської молоді, добиратиме ефективні методи, прийоми, вправи і завдання, орієнтуватиметься на теми, справді цікаві учням 10–11 класів, організовуватиме роботу в групах над спільними завданнями чи проєктами. Гнучкі навички добре розвиваються під час створення усних і письмових монологічних і діалогічних висловлювань, але кожен вид мовленнєвої діяльності вимагає оригінального підходу і підготовки.

ВИСНОВКИ

Розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу «Практична риторика» є актуальним та значущим аспектом освіти в сучасному світі. У цьому розділі учні мають можливість вдосконалювати комунікативні, аргументаційні та публічні навички, що стане важливим фактором їхньої майбутньої успішності та взаємодії в суспільстві.

Насамперед гнучкі навички (адаптація до різних ситуацій, творче мислення та саморегуляція) розвиваються через практику риторики. Здобувачі освіти вчаться працювати з різними мовними жанрами та стилістичними прийомами, що розширює їхні комунікативні можливості та сприяє розвитку гнучкості мислення. Здатність адаптувати свої висловлювання до різних аудиторій та ситуацій стає важливою і в освітньому процесі, і в майбутньому професійному житті.

Опрацювання розділу «Практична риторика» надає старшокласникам можливість розвивати аргументаційні навички. Вони навчаються будувати переконливі аргументи, використовуючи різні джерела інформації, аналізувати дані, робити висновки та викладати їх у зрозумілій та переконливій формі. Це сприяє формуванню критичного мислення, розвитку логічного мислення та здатності до самостійного аналізу інформації.

Практична риторика також сприяє розвитку публічних навичок старшокласників. Здобувачі освіти мають можливість виступати перед класом, проводити дискусії та презентації, що сприяє формуванню впевненості в собі та здатності ефективно комунікувати з аудиторією. Такі навички є надзвичайно корисними в подальшому житті, особливо при здійсненні професійної діяльності, де здатність до публічних виступів та переконливого спілкування є ключовим чинником успіху.

Було з'ясовано, що розвиток гнучких навичок старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу «Практична риторика»

має велике значення для їхнього особистісного та професійного розвитку. Ці навички допомагають здобувачам освіти стати впевненими, співрозмовниками. У ході дослідження було доведено, що розвиток гнучких навичок старшокласників під час опрацювання розділу «Практична риторика» на уроках української мови є можливим і необхідним. Для цього варто використовувати різноманітні методи та форми роботи, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчого мислення та критичного сприйняття інформації.

Було встановлено, що використання таких інтерактивних методів навчання, як рольові ігри, дебати, моделювання ситуацій, сприяє підвищенню рівня розвитку гнучких навичок старшокласників. Таким чином, можна зробити висновок, що використання інтерактивних методів навчання є ефективним способом розвитку гнучких навичок старшокласників.

На основі результатів дослідження можна зробити такі рекомендації:

- Для розвитку гнучких навичок старшокласників необхідно використовувати різноманітні методи та форми навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього творчого мислення та критичного сприйняття інформації.

- Слід давати учням можливість самостійно аналізувати інформацію та робити висновки, генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення.

- Важливо створювати ситуації, у яких здобувачі освіти мають можливість спілкуватися один з одним, обмінюватися думками та ідеями.

Упровадження цих рекомендацій у практику навчання сприятиме підвищенню рівня розвитку гнучких навичок старшокласників, що є необхідним для успішної життєдіяльності в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова В. Ф. Формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови PhD thesis: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 276 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20461/>
2. Андрієць О. Текст та його опрацювання в школі. *Таврійський вісник освіти*. Херсон, 2023. № 2. С. 194–199.
3. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2014. 804 с.
4. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: курс лекцій. 2 вид., випр. і доп. Київ: Генеза, 1996. 368 с.
5. Баранова С.В. Нетрадиційний урок як сучасний спосіб слідування сучасній доктрині освіти в Україні / С.В. Баранова, О.В. Назаренко, А. Приходько, К.П. Плетенко. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (73). Issue: 175. P. 7–10.
6. Білоус С. Мета і зміст навчання майбутніх філологів англійського усного монологічного персуазивного мовлення. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. №2 1 (66). С. 189–193.
7. Варзацька Л., Красатюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2015. № 2. С. 5–19.
8. Варзацька Л., Красатюк Л. Організація проєктної діяльності учня. *Дивослово*. 2014. № 11. С. 10–19.
9. Васьківська Г. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання як соціально-педагогічна проблема. URL: <https://docviewer.yandex.ua/>
10. Васьківський М. В. Ціннісно орієнтований підхід до професійного самовизначення старшокласників як умова реалізації профільної спрямованості змісту сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 121–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2014_14_15.

11. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід: дидактичний аспект. Харків: Скорпіон, 2020. 120 с.
12. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2021. № 1. С.11–14.
13. Ващенко Г. Загальні методи навчання. 1-е вид. Київ: Українська Видавнича Спілка, 1997. 441 с.
14. Волосовець А.М. Використання опор у процесі формування умінь і навичок монологічного мовлення: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра; спец. 035 Філологія. Суми: СумДУ, 2019. 36 с. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/73096> .
15. Герус О. С. Баранова С. В. Формування англomовної лексичної компетенції учнів старшої школи засобами змішаного навчання. *Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій*: Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 травня 2019 р) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; «Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 8–13.
16. Гешева Г. В. Важливість гнучких навичок в сучасному світі. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*: матер. ІІ Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 25-27 травня 2021 р.) / ред. кол.: В. М. Кюрчев, Н. Л. Сосницька, М. І. Шут та ін. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. С. 6–10.
17. Голобородько Є. До питання мовної особистості вчителя й учня початкових класів. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Вип. 6. Том 8. 2016. С. 8–11.
18. Голобородько Є. П. Загальні питання інтерактивного навчання. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Інтерактивне навчання: Досвід упровадження / за заг. ред. В. Д. Шарко. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. С. 3–6.
19. Голобородько О. Особистісно орієнтована парадигма у

сучасному морально-виховному процесі.

http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/16/visnuk_20.pdf

20. Голобородько Я. Методичні засади вивчення культурософії рідного краю. *Зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки*. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2011. Вип. XIX. С. 24–28.

21. Головецька Н., Солошенко Т. Інтегровані уроки вчителя-словесника: українська мова, українська література, біологія, народознавство. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 152 с.

22. Голуб Н. Б. Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 6. С. 2–8.

23. Голуб Н. До проблеми предметної компетентності з української мови в закладах загальної середньої освіти. <http://lib.iitta.gov.Ua/710546/1/>

24. Голуб Н. Ефективні методи і засоби навчання риторики майбутніх учителів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 25. С. 31–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2008_25_10.

25. Голуб Н. Компетентнісне навчання – це актуально. *Дивослово*. 2012. № 6. С. 60–62.

26. Голуб Н. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. №1. С. 107–118.

27. Голуб Н. Метод проєктів у навчанні української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 8. С. 15–19.

28. Гончарук Н.М. Психологічні особливості монологічного мовлення як засобу спілкування дітей підліткового віку. *Проблеми сучасної психології*. 2010. С. 149–158.

29. Депутати змінили перелік ключових компетентностей НУШ. URL: <https://nus.org.ua/news/deputaty-zminyly-perelik-klyuchovyh-kompetentnostej-nush/>

30. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. [3-тє вид., випр.]. К.: Академвидав, 2015. 304 с.
31. Дружченко Т. Підсистема вправ та завдань для навчання англійського усного монологічного мовлення студентів спеціальності «Право» на засадах диференційованого підходу. *Педагогічні науки*. 2017. № 69. С. 19–32.
32. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук., проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2013. 273 с.
33. Задільська Г. Когнітивно-комунікативний підхід до навчання монологу та діалогу мовлення студентів-філологів ЗВО. *Молодь і ринок*. 2019. № 8. С. 64–67. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179342>.
34. Зимомря І. М., Мойсюк В. А., Трифан М. С., Унгурян І. К. та ін. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано МОН України: Наказ від 12.07.2021 № 795. 55 с.
35. Кардаш Л.В. Специфіка монологічного мовлення: психологічний та лінгвістичний аспекти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Випуск 57. С. 54–58.
36. Клименко М. В. Когнітивний підхід до навчання спілкування англійською мовою. *Англійська мова та література*. 2017. № 7/8. С. 63.
37. Костікова І. І. Гнучкі непрофесійні навички soft skills у студентів. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/46e246e1-8ae0-4295-9501-ac680c44ac45/content>
38. Кузнєцова Н. Ю. Розвиток вмінь усного монологічного мовлення студентів немовних вузів на основі професійно-спрямованих текстів (на прикладі англійської мови). *Молодий вчений*. 2014. № 11(14). С. 174–180.
39. Кукса Б.В. Взаємопов'язане навчання монологічного мовлення і письма майбутніх учителів англійської мови з використанням мультимедійних засобів. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*.

2010. Вип. 15. С. 150–153.

40. Марчук В. Гнучкі навички як необхідність на сьогоднішньому ринку праці. *Languages for specific purposes and ways of instruction and acquisition*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yaroslav-Rudyk/publication/351868197_Metodologia_obstezenna_intelektu_testi_ne_vtraca_ut_aktualnist/links/60c9ad75a6fdcc0c5c8696dc/Metodologia-obstezenna-intelektu-testi-ne-vtracaut-aktualnist.pdf#page=243

41. Мельник О.А., Озарко І.І. Розвиток навичок монологічного мовлення через читання професійно-спрямованої літератури як один із шляхів успішного навчання англійській мові у ВТЗН. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (63). Issue 153. P. 40–43.

42. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів: Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.

43. Навички для успішного життя»: освітня ініціатива для учнів 6-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/navichki-dlya-uspishnogo-zhittya-osvitnya-iniciativa-dlya-uchniv-6-11-klasiv>

44. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх початкових закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10-11 класи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>. (01.03.2023).

45. Несторенко Д.В. Монологічне мовлення у навчальних програмах з іноземних мов. *Перекладацькі інновації* [Електронний ресурс]: матеріали Х Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 20–21 березня 2020 р. / редкол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова, О.О. Жулавська та ін. Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 198–199.

46. Ніколаєва С. Ю. Міжкультурна іншомовна освіта в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 8. С. 125–131.

47. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи : МОН України. Київ, 2016. 40 с.
48. Пилищук О. Формування мовленнєвої компетенції учнів старших класів як соціальне замовлення закладам нового типу. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2018. № 1. С. 100–103.
49. Підручна З. Навчання спонтанного монологічного мовлення. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2006. № 4. С. 140–144.
50. Полонська Т. К. Формування в учнів гімназії навичок XXI століття засобами іноземної мови. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730324/1/%D0%97%D0%B1.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82-181-184.pdf
51. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
52. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я. та ін. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / автори: Рекомендовано МОН України : Наказ від 12.07.2021 № 795. 42 с.
53. Скрипник М. І. Технології професійного розвитку педагогів: методичний poradnik. Держ. вищ. навч. зал. «Ун-т менедж. освіти». К., 2016. 231 с.
54. Смагіна Т. Умови розвитку гнучких навичок (soft skills) педагогів у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації. URL: [file:///C:/Users/Downloads/9%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Downloads/9%20(5).pdf)
55. Соколюк О. Формування умінь і навичок учнів у навчальному процесі з використанням мережних технологій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228640229.pdf>
56. Тарнопольський О.Б., Кабанова М.Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

57. Терещук Д.Г. Особливості розвитку іншомовних комунікативних стратегій у говорінні. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2012. № 3. С. 74–78.
58. Тілікіна Н. В. Навички XXI століття та умови їх формування і розвитку для молоді. URL: <https://dismp.gov.ua/navychky-khkh-stolittia-ta-umovy-ikh-formuvannia-i-rozvytku-dlia-molodi/>
59. Топол В. Новий освітній стандарт для 5-9 класів – що це за документ і що він змінює. URL: <https://nus.org.ua/questions/novyj-osvitnij-standart-dlya-5-9-klasiv-shho-tse-za-dokument-i-shho-vin-zminyuye/>
60. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список. URL: <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-osnovni-10-navychok-u-2025-rotsi-vsesvitnij-ekonomichnyj-forum-opublikuvav-spysok/>
61. Allen D. Getting things done: The art of stress-free productivity. Penguin Books, 2015. URL: <https://theedge.solutions/wpcontent/uploads/2018/11/Getting-Things-Done-book.pdf>
62. Appleby D. C. The soft skills college students need to succeed now and in the future. Transferable skills for success in college and the workplace. American Psychological Association. 2017. URL: <https://www.apa.org/ed/precollege/psn/2017/09/soft-skills>
63. Doyle A. List of Soft Skills. The Balance Careers. URL: <https://www.thebalance.com/list-of-soft-skills-2063770>
64. The New Foundation Skills of the Digital Economy. Developing the Professionals of the Future. Burning Glass / BHEF. 62 pp. URL: https://www.burningglass.com/wp-content/uploads/New_Foundational_Skills.pdf
65. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrowhow-long-it-takes-to-learn-them/>
66. Thinking Skills: Flexibility. URL:

<https://learningworksforkids.com/educators/flexibility/>

Додаткова література:

67. Українська мова: Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). Автори: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Видавництво: «Генеза», 2023.

68. Українська мова: Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). Автори: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Видавництво: «Генеза», 2023.

Виконав магістрант
2 курсу групи МФіл-62у
_____ 2024 р.

підпис

Артем МЕЛЬНИЧУК
(ім'я, прізвище)

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри
к. філ. н., доцент

підпис

Валентина КРИЩУК
(ім'я, прізвище)

Декан факультету

підпис

Ірина ДАРМАНСЬКА
(ім'я, прізвище)